

Een stad om te flaneren

Clara Bolle

Wanneer ik uit het raam van mijn kamer kijk zie ik in de verte de haven, een ziekenhuis en enkele kantoorgebouwen. Het gezicht van de stad wordt hier en daar geblokkeerd door een hoge boom. Het ritme van de straat wordt bepaald door werktijden en hondenbezitters. In de ochtend lopen de huizen leeg en in de avond stromen de huizen vol. Tussen ochtend en avond laten de thuisblijvers hun hond uit. Midden in de nacht kan het voorkomen dat het hondenuitlaatveldje, dat direct voor onze deur ligt, druk bezet is. Vanwege het opgewonden hondengeblaf hebben een paar bewoners hun beklag gedaan bij de gemeente. Soms verlaat ik mijn kamer om een ommetje te maken. Ik heb een vaste route: langs de singel, voorbij de kerk richting het centraal station en dan terug via de Albert Heijn. Op een regenachtige ochtend besluit ik niet rechts af te slaan bij de kerk, maar links. Hier zijn de straten wat breder van opzet met aan weerszijden platanen. Het geheel geeft een statige indruk. Ik steek een druk kruispunt over en loop een straat in die uitkomt op een plein. De eerste ontmoeting met dit plein zal ik nooit meer vergeten.

Het plein is anders dan elk ander plein dat ik tot dan toe had gezien. Over het algemeen wordt een plein, of het nu oud of jong is, gekenmerkt door een aantal wetmatigheden zoals gezellige bankjes die staan opgesteld in een kring of carrévorm met her en der wat plukjes groen en bloemen. Een plein is doorgaans een (rust)punt ingeklemd tussen een wirwar van straten. Een plein kan een ware ontdekking zijn, een oase na alle stadsdrukke. Dit plein is mijn ontdekking, maar voldoet op geen enkele wijze aan de standaarden voor een plein. Voor mij staat een in onbruik geraakte spoorbrug met daaronder een groepje verveelde jonge mannen. Rechts daarvan een zwaar verwaarloosd industrieel pand. De bestrating bestaat uit een pastiche van gebroken asfalt en stenen van verschillende herkomst. Vreemd genoeg staat in het midden van dit alles een nieuwe kleuterschool. Blijkbaar wonen ook hier gezinnen.

Opeens schiet een passage door me heen uit *Het dagboek van Malte Laurids Brigge* van Rainer Maria Rilke. Het gaat over een gedicht van Charles Baudelaire. Het komt erop neer dat een mens wel heel sterk moet zijn om de ambivalente realiteit te aanvaarden van al wat de stad met zich meebrengt. Ik besluit direct naar huis te gaan om de desbetreffende passage op te zoeken.

Herinner je je het ongelofelijke gedicht van Baudelaire 'Une Charogne'? Het is mogelijk, dat ik het nu begrijp. De laatste strofe uitgezonderd, had hij gelijk. Wat moest hij doen, toen hem dat overkwam? Het was zijn taak, om in al die vreselijke dingen, in die schijnbaar weezinwekkende te zien wat is, onder al wat bestaat, wat geldt. Er is geen keus, geen weigering (Rilke 1974, 54).

Ik heb het gevoel alsof Malte Laurids Brigge direct tegen mij sprak, maar ik heb geen enkele herinnering aan het gedicht 'Une Charogne' (vertaald met 'Een kadaver') . Volgens mij had ik het nooit gelezen. Ik pak *De bloemen van het kwaad* uit de kast en zoek het gedicht op. Het gaat over het aangespoelde lijk van een anonieme vrouw, waarschijnlijk een prostituee. Baudelaire dicht in detail het verrottingsproces. De laatste strofe gaat als volgt: 'Zeg dan, mijn schoonheid, tot die wormen in de aard, die jou met kusmondjes verslinden, dat ik de vorm en 't godlijk wezen heb bewaard wanneer mijn liefste gaat ontbinden!' (Baudelaire 2005, 91). Waarom zou Baudelaire volgens Malte Laurids Brigge geen gelijk hebben, vraag ik me af.

Wat zou Baudelaire bedoeld hebben met de laatste strofe van 'Een kadaver'? Dat ook in het verval schoonheid schuilt? Mijn blik blijft hangen bij 'dat ik de vorm en 't godlijk wezen heb bewaard'. De vorm kan verwijzen naar het lichaam, maar aangezien dat tegen die tijd weggerot is moet het wel verwijzen naar de vorm van het gedicht. Niet per se dit gedicht, maar naar dichtvormen in het algemeen. Met het gedicht, de vorm, houdt hij haar vast tot in het oneindige, ook al zal ze spoedig verdwijnen. Blijft over het 'godlijk wezen'. Het 'godlijk wezen' moet over essentie gaan, aangezien de vorm al genoemd is. Gaat het 'godlijk wezen' dan over het leven van het lijk, de ziel van het lijk? Ik kan het me moeilijk voorstellen, maar waar zou Baudelaire anders naar verwijzen? De vorm, het gedicht, moet de sierfles zijn waarin de essentie, het 'godlijk wezen' wordt bewaard. Met dit gedicht heeft Baudelaire de essentie van de vrouw, de schoonheid bewaard door over haar te dichten. Het is het esthetiseren van een gruwelijk aangetast lijk dat Malte Laurids Brigge tegen de borst stuit, besef ik nu. Malte Laurids Brigge ziet het onder ogen komen van de banale, ja zelfs afschuwelijke, realiteit als een groot goed, maar men mag het niet esthetiseren. Toch is dat de enige manier voor Baudelaire om de shock van de ontmoeting met het kadaver te boven te komen.

Op de fiets rijd ik naar de openbare bibliotheek om meer te weten te komen over Baudelaire, de stad en het verval. Het is tegen de verwachting in behoorlijk druk. Vrijwel alle leestafels zijn bezet. Men heeft zich ingegraven in boeken en aantekeningen. Gelukkig kan ik nog net een vrije stoel pakken voordat een ander, een man, dat doet. Hij kijkt me aan met een verwijtende blik, net zoals de andere bezoekers. Alsof ze allemaal bezig zijn met hun 'magnum opus'. Zoveel genieën zijn niet eens mogelijk in een eeuw, laat staan op een dag in een stadsbibliotheek. Ik begin te lezen in Walter Benjamins essay *Baudelaire of de straten van Parijs*, over Baudelaire als eerste flaneur en over hoe de boulevards van Hausmann, de passages en de introductie van gaslicht het flaneren mogelijk hebben gemaakt. De flaneur ziet anderen zonder zelf gezien te worden, zo leer ik. Hij gaat op in de massa zonder zichzelf te verliezen; de massa als opium om de 'eenzaamheid te kunnen bevolken' (Baudelaire 1993, 32). Maar ook Benjamin, net als Malte Laurids Brigge, zag hetzelfde gevaar in van de flaneur, van Baudelaire. Het esthetiseren laat geen ruimte over voor moraliteit. Voor altijd op zoek naar het nieuwe zou de flaneur zelfs de dood niet schuwen (Benjamin 2008, 105-106). 'De afgrond in, Hemel of Hel, dat deert ons niet, het Onbekende in, om er iets *nieuws* te vinden' (Baudelaire 2005, 441). De flaneur is een dilettant die enkel geïnteresseerd is in schoonheid

in de oppervlakkigste zin van het woord. De levens van anderen doen er niet toe voor hem, enkel als schouwspel hebben zij een functie. Ik vind dit nogal een onbevredigende uitkomst.

Op weg naar de fietsenstalling kom ik op het idee om het stadscentrum in te gaan. Eens zien of de negentiende-eeuwse flaneur ook in de eenentwintigste eeuw nog stand houdt. De lucht was opgeklaard en de mensen bevonden zich weer in de winkelstraten. Het is nog behoorlijk moeilijk om op een gemakkelijke manier naar andere mensen te kijken. Al was het alleen maar om niet gezien te worden. Mensen in de ogen kijken die je niet kent leidt tot een sfeer die past binnen het oerwoud, weet ik nu. Ook vind ik geen bevrediging in me opstellen als een detective alleen om te zien hoe zwervers dronken ruzie met elkaar maken, hoe tienermoeders hun kinderen niet kunnen troosten en hoe een bedelares met haar hoofd op de stoeprand smeekt om een muntstuk. De stad is altijd een zieke stad: 'Dit leven is een ziekenhuis waar iedere zieke bezeten is door de wens een ander bed te krijgen. De een zou vlak voor de haard willen liggen lijden en de ander denkt dat hij bij het raam wel zou genezen' (Baudelaire 1993, 142). Ik kies voor een optie die Baudelaire niet had en ga naar huis om me voor de televisie te zetelen. Wie heeft de straat nodig om te flaneren als je ook een televisie hebt met honderden realityseries waar je ongegeneerd naar anderen kunt kijken zonder dat ze jou zien? Toch blijft het onderwerp de flaneur knagen in mijn hoofd.

Hoe kan het dat Baudelaire de zieke stad blijft esthetiseren? Ook hij moet toch een keer 'de stad in haar ware proporties zien' met 'drukke pleinen die er verlaten bijliggen bij straatgevechten' (Benjamin 1979, 53-54)? Wanneer komt het moment dat de sluier van Maya scheurt en de flaneur voorbij de illusies de realiteit instapt? Ik besef dat dat moment waarschijnlijk nooit zal komen. Natuurlijk ziet Baudelaire de rauwe realiteit zoals het aangespoelde lijk, anders zou hij er niet over dichten, maar anders dan anderen esthetiseert hij alles wat hij ziet door erover te dichten. De constante shocks uit de stadse werkelijkheid, de amorfe mensenmassa's, geven Baudelaire geen andere keus dan deze shocks te pareren op een esthetiserende manier (Benjamin 1979, 106-109). In zijn gedichten vind je de neerslag van zijn vele steekspelen. De flaneur kan niet anders dan de stad zien als een speelveld zonder regels (Bauman 1994, 142 e.v.), maar dat betekent niet dat er niet iets op het spel staat. Voor Baudelaire hangt niet zijn moraal, maar zijn leven af van hoe het spel gespeeld wordt. Beter gezegd, het spel is zijn enige mogelijkheid om te leven in de stad.

Ik vraag me af wat er van Baudelaire en zijn gedichten terecht zou zijn gekomen als de shockervaringen zouden worden opgevoerd. Wat als Baudelaire een flaneur zou zijn tijdens oorlogstijd? Zou dan de sluier doorbroken worden? De enige echte flaneur ten tijde van de Tweede Wereldoorlog is Ernst Jünger. In zijn *Parijse dagboeken* uit 1941-1944 schrijft Jünger uitvoerig over zijn ontmoetingen met de stad in staat van oorlog. Voor Jünger is oorlog geen reden om thuis te blijven. Zo maakt hij graag in de avonden een wandeling door de donkere verlaten straten (Jünger 1986, 61). Jünger is overigens niet de enige die flaneert tijdens aanslagen, zo blijkt uit zijn dagboek aantekeningen. De Parijzenaars 'promeneerden *en masse* onder de groene kastanjes van de Champs-Élysées' 'terwijl in de voorsteden nog honderden mensen in hun bloed baadden' (Jünger 1979, 30). Of het volgende fragment: 'Door een voltreffer op een brug zijn veel passanten, van wie de lijken nu worden opgevist, in de Seine gestort. Tegelijkertijd flaneerden aan de andere kant van het kleine bos opgewekte mensen in zondagse kleren (...)' (Jünger 1979, 32). Op het eerste gezicht lijkt Jünger niet veel te verschillen van de gewone man die wil genieten van zijn zondagse wandeling ondanks de bezetting, maar anders dan de gewone man maakt Jünger een literair product van zijn ervaringen in de vorm van een dagboek. Net als Baudelaire esthetiseert Jünger de stad en net als Baudelaire wordt hem immoraliteit verweten. Jünger zou niet alleen de stad

esthetiseren, maar ook de oorlog.

Het is de volgende dagboekantekening van 27 mei 1944 die Jünger vaak wordt verweten: 'Telkens luchtalarm. Telkens vliegtuigen boven de stad. Vanaf het dak van hotel Raphael zag ik twee maal in de richting van Saint-Germain enorme explosiewolken opstijgen, terwijl eskaders op grote hoogte wegvlogen. Hun doel: de bruggen over de rivier. Aard en opeenvolging van deze tegen de bevoorrading gerichte bombardementen wijzen op een slim brein. De tweede keer, bij zonsondergang, hield ik een glas bourgogne waarin aardbeien dreven in de hand. De stad met haar rode torens en koepels lag daar in overweldigende schoonheid, als een bloemkelk die bevlogen wordt voor een dodelijke bevruchting' (Jünger 1979, 247-248). Toen ik dit voor de eerste keer las was ook ik gechoqueerd: hoe kan het dat je met een glas wijn in de hand een bombardement gaat bekijken en het vervolgens beschouwt als een vorm van schoonheid? Toch doet Jünger met het bombardement niets anders dan wat Baudelaire deed met het kadaver: door middel van esthetisering de shock te pareren en de schoonheid ervan te conserveren. Men kan hen niet verwijten dergelijke zaken te esthetiseren, want wie eenmaal zich aan het esthetische spel committeert komt daar niet onderuit. Niet vanwege een onvermogen tot moraliteit, maar omdat het nu eenmaal niet anders kan. Het spel heeft immers geen ander doel dan het spel zelf (Bauman 1994, 142). Toch lijkt bij Jünger af en toe de sluier doorbroken te worden, zoals wanneer hij drie Joodse meisjes tegenkomt met een gele ster. Nog niet eerder was hij de gele ster tegengekomen en op slag schaamde hij zich voor zijn uniform, misschien wel voor zichzelf (Jünger 1986, 113).

De regen tikt zachtjes op de ramen. De televisie heb ik uitgezet en ik zit comfortabel in mijn lievelingsstoel. De dag sluit ik af met overpeinzingen. De flaneur esthetiseert alles, of het nu om het goede gaat of het kwade, het geweldloze of het gewelddadige. Hij heeft geen andere keus dan het aanvaarden van wat is en het spel mee te spelen. Om de dodelijke steken van het stadse leven te pareren creëert de flaneur een esthetiek van het geweld door middel van poëzie, literatuur. Hij creëert niet het geweld, maar *ziet* het geweld. Zijn geschriften zijn artistiek ingenieuze getuigenverklaringen van het stedelijke steekspel. De flaneur heeft een eigen esthetische ruimte gevonden in het dichten over de stad. Over de stad gesproken: misschien dat ik morgen weer naar het plein ga. Het is alweer een dag geleden dat ik er geweest ben. Wie weet wat ik dan tegenkom. Bovendien is er goed weer op komst.

clarabolle@hotmail.com ^[1]

Geraadpleegde literatuur

Baudelaire, Charles (1993). *Dronken van weemoed* (vertaling van *Le spleen de Paris*). Groningen: Boekwerk.

Baudelaire, Charles (2005). *De bloemen van het kwaad*. Amsterdam: Uitgeverij G.A. van Oorschot.

Bauman, Zygmunt (1994). 'Desert spectacular' in *The Flâneur*, Keith Tester (ed.). New York: Routledge.

Benjamin, Walter (1979). *Baudelaire: een dichter in het tijdperk van hoog-kapitalisme*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

Benjamin, Walter (2008). 'Baudelaire, or the streets of Paris' in *The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility, and Other Writings on Media*.

London: Harvard University Press.

Jünger, Ernst (1979). *Parijs Dagboek 1943-1944*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

Jünger, Ernst (1986). *Parijs Dagboek 1941-1943*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

Rilke, Rainer Maria (1974). *Het dagboek van Malte Laurids Brigge*. Amsterdam: Querido's Uitgeverij.

© Estheticatijdschrift.nl

Gedownload van de pagina's van <http://www.estheticatijdschrift.nl>

Links:

[1] <mailto:clarabolle@hotmail.com>